

буденному рівні; недостатня кількість вітчизняних досліджень з даної проблеми; недостатнє пропагування української мови па міжнародному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артикуца Н. Проблеми і перспективи вивчення юридичної термінології // Українська термінологія і сучасність. - К., 1997. – с. 50 – 53.

2. Вербенец М. Розвиток вітчизняної юридичної термінології кримінального права // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика: Вип. VII. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2006. –С. 122-136.

3. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах, 42000 слів. – К.: Аконіт. – 1999.

Крижна В. В., старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТКУ ЗАСАДИ ГЛАСНОСТІ ТА ВІДКРИТОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Історичний досвід законодавчої діяльності є завжди неоднозначним та містить як позитивні, так і негативні риси, які характерні для сучасного періоду та минулого.

Новим етапом розвитку ідеї гласності кримінального провадження в Україні стала народницька доба (XIX – поч. XX ст.). Так, у проекті Основного закону «Самостійної України» Спілки народу українського, який у 1905 р. розробила група членів Української народної партії, зазначалось: «Засідання судів суть публічні, хиба б ся публічність мала зашкодити суспільні моральні почуття. Тоді суд може зачинити двері, але не інакше, як одноголосно <...> Усякий присуд мусить бути умотивований і виголошений при відчинених дверях» [1, с. 64].

Слід також відмітити, що законодавчо засада гласності кримінального провадження була закріплена в Україні й у 1917–1920 рр. 29 квітня 1918 р. Центральна Рада прийняла

Конституцію Української Народної Республіки («Статут про державний устрій, права і вольності УНР»). Опрацьовувала її спеціальна конституційна комісія на чолі з професором М.С. Грушевським. У п.61 Конституції (Розділ VI, Суд УНР) вказувалося, що «поступовання в суді має бути прилюдне і устне» [2, с. 110].

Проводились важливі реформи й у період гетьманату П.П. Скоропадського. Створювалась система губернських і повітових судів та сенат як найвищий судовий орган. Судочинство було гласним, з участю присяжних засідателів [3, с. 44].

Радянський період розвитку ідеї гласності судочинства почався, з одного боку, відмовою від досягнень дореволюційного права (тільки до 30 листопада 1918 р. суди мали можливість застосовувати правила Судових Статутів 1864 р., що передбачалось ст. 8 Декрету про суд № 2), а з іншого – проголошенням повної, безмежної гласності [4, с. 12–16]. Так, розгляд справ у тимчасових народних судах був відкритим. Щодо відвідувань громадянами засідань суду ніякі обмеження не передбачалися. Судові слухання починались у вечірній час із метою створення сприятливих умов для їх відвідування. Надавалось право виступати як обвинувачам й захисникам осіб із публіки [5, с. 4–7].

Принцип гласності кримінального судочинства знайшов своє нормативне закріплення й у «Тимчасовому положенні про народні суди і революційні трибунали», затвердженому НКЮ УРСР 14 лютого 1919 р. (ст. 17), та «Положення про народний суд УРСР» від 26 жовтня 1920 р. [6, с. 31, 81].

Отже, перші радянські нормативні акти про кримінальне провадження широко декларували гласність пролетарського суду, але не містили детальних правил її реалізації. У подальшому розвитку радянського права були конкретизовані положення засади гласності.

Так, перші КПК РРФСР і УРСР містили такі положення: «Всі судові засідання публічні. Видалення публіки із залу засідання на весь час засідання чи на частину його допускається не інакше, як за мотивованою постановою суду й у тому лише випадку, де виникає необхідність охороняти військову, дипломатичну чи державну таємницю, а також у справах про злочини, передбачені статтями 166–169 Кримінального кодексу

(ст. 19). Особи молодші 14 років у зал судового засідання не допускаються (ст. 20). У випадку слухання справи за закритими дверима вирок у будь-якому випадку проголошується публічно (ст. 21)» [7; 20]. Норми, які регламентують гласність у суді, знайшли відображення як в Основах судочинства, кримінального судочинства й кримінального законодавства СРСР і союзних республік 1924 р., де закріплювалось: «Судові засідання публічні, за винятком випадків, вказаних законодавством СРСР і союзних республік. Судові вироки оголошуються публічно» (ст. 14) [8], так і на конституційному рівні: «Розгляд справ у всіх судах відкритий, оскільки законом не передбачено винятку, із забезпеченням обвинуваченому права на захист» (ст. 111 Конституції СРСР 1936 р., ст. 110 Конституції УРСР 1937 р.) [9].

Чинні на сьогоднішній день положення засади гласності були сформульовані й закріплені в Основах кримінального судочинства Союзу РСР та союзних республік (1958 р.), а пізніше включені до кримінально-процесуальних кодексів (1959–1961 рр.). Таким чином, допускався закритий судовий розгляд у справах про злочини осіб, які не досягли 16-річного віку, а також в інших справах із метою запобігання розголошенню відомостей про інтимні сторони життя осіб, які беруть участь у справі. Пізніше стаття, що регламентувала гласність судового розгляду, була доповнена ч. 3, у якій підкреслювалась необхідність суворого додержання всіх правил судочинства під час слухання справи в закритому засіданні [10].

Як відомо, в 30–50-х рр. XX ст. принцип гласності під час розгляду кримінальних справ часто порушувався, що неабиякою мірою сприяло ухваленню незаконних судових вироків [11, с. 93]. Відмова від поглядів на гласність як на гарантію незалежності суду від вищестоящих державних органів всебічно сприяла беззаконню, яке мало місце на той час.

Отже, можна зробити висновок, що, незважаючи на довгий та нелегкий шлях становлення засади гласності судового провадження в Україні, подальший розвиток вимагає не тільки вдосконалення нормативної бази й практики застосування положень гласності в діяльності судів, але й глибоких наукових досліджень у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Слюсаренко А.Г. Історія української Конституції / А.Г. Слюсаренко, М.В. Томенко. – К. : Знання, 1993. – 192 с.
2. Історія української Конституції / упоряд. А.Г. Слюсаренко, М.В. Томенко. – К. : Право, 1997. – 464 с.
3. Тищик Б.Й. Українська народна республіка (1917–1920) / Б.Й. Тищик, О.А. Вівчаренко. – Коломия : Вік, 1994. – 62 с.
4. Гришук В.К. Кодифікація кримінального законодавства України: проблеми історії і методології / В.К. Гришук. – Львів : Світ, 1992. – 168 с.
5. Ушанов И.А. Создание первого народного суда в Петрограде / И.А. Ушанов // Советское государство и право. – 1957. – № 1. – С. 4–7.
6. Землянский П.Т. Уголовно-процессуальное законодательство в первые годы советской власти (на материалах УССР) / П.Т. Землянский. – К., 1972. – 306 с.
7. Собрание узаконений РСФСР. – 1922. – № 20–21. – Ст. 230.
8. Собрание узаконений РСФСР. – 1922. – № 41. – Ст. 593.
9. Собрание узаконений РСФСР. – 1924. – № 24. – Ст. 206.
10. Конституции Союза ССР и союзных республик. – М. : Изд-во «Власть советов», 1937.
11. Указом КПК УРСР від 16 квітня 1984 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 18. – Ст. 351.

Вовчук М. В., здобувач кафедри історії держави та права Національної академії внутрішніх справ

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ПОРУШЕННЯМ МОНОПОЛІЇ НА СІЛЬ В УСРР (1921–1922 РР.)

Увагу дослідників завжди привертає проблематика перехідних, переломних етапів у становленні тих чи інших державних утворень. Не стала виключенням у цьому аспекті й УСРР. Динамічні суспільно-політичні зміни та воєнні катаклізми, що супроводжували встановлення радянської влади на території України, справили свій вплив і на формування законодавства держави, в тому числі й кримінального.